

יד. השדכן צריך להיזהר מאוד שלא לַיעֵץ לאחד מהצדדים שבאים לבקש שידוך, אם הוא יודע איזה דבר רע שיוכל להיות על ידי שידוכם, כגון מפני עניותו, וכל שכן אם איננו איש נאמן כל כך. שאפילו באופנים שאסור לילך

הדפוס 1234567

פְּתַחֲךָ עֶזֶר

נודמנה לו אשה עד שהיה בן ל', לכך לא מלך דוד עד שהיה בן ל' (ש"ב ה ד). ד"א מטרף בני עלית (בראשית מט ט), אתה לא הרגת את יוסף וגרמת לו שנתגדל בן ל', לכך מלך דוד כשהיה בן ל'. עכ"ל. ע"ש. וראה בספר המדות (ערך בנים אות ד) שכתב: מי שמבטל את חבריו מפריה ורביה, הולך לשאול בלא ולד. עכ"ל. ומקורו ברוך מעירובין (סג:) דא"ר אבא בר פפא: לא נענש יאושע אלא על שביטל את ישראל מפריה ורביה לילה אחת. ע"ש. וכן מצינו בבני עלי שהיו מעכבין את הנשים, ומתו בלא נישואין, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל. ועתה הגיעה לידי פינה אחת שבה אוכל ליתן פורקן לעט"י כאן קולמוסא וכאן מגילתא - על אודות מנהג רע ומכוער של כמה פריצים שאין להם יראה ובושת פנים ויראת אלהים, כי אם עשו שידוך עם איזה בחור אחד בן טובים, ולבסוף לא עלה הזיווג בניהם כהוגן, כגון מחמת שבתם נכנס בה הספק לפתע פתאום ובאה לבית הספ"ק, או משום שיש לה איזה חולי גופני, או שבאה לידי בית הפרס שלא כהוגן ודרך נשים אין לה, ומחמת כן ביטלו את השידוך, הרי הם הולכים בכל מקום ובכל קריה הומיה לפרסם כי אינם רוצים בחתן פלוני, יען כי הוא שהיה מפורסם לבן תורה אמיתי, אין לו מידות טובות, או שנודע לנו עליו כמה דברים רעים שבשבילן ביטלנו השידוך, ומוציאים לעז לחינם, כדי שלא יתלו את המום בצר'ת הבת שהיא חסרת דעה, ואומרת היום כך ומחר כך, ובכל רגע דעה אחרת עמה, ובוקר מי יתן ערב וערב תאמר מי יתן בוקר ובין הערביים, ודעתה שפלה עליה ולא גובר בה החכמה, או שיש לה חולי וכל מום אחר, אלא שהם חוששים שח"ו לא יתלו בהם המום והסירחון הולכין ועושים כן, ולפעמים מביישים את כל משפחת החתן ומוציאים לעז על כולם, והכל בשביל כבודם המדומה. כל מי שיודע באנשי שקר כאלה, צריך להודיעם כי לא יאבה ה' סלוח להם, ומוציא דבה הוא כסיל, והוא הולך בחושך, ויסכרו פי דוברי שקר, וכל אלו ושכמותם יגרס בחצץ שיניהם, ולשונם תהלך בארש צלמות על אשר עושים הרעה הגדולה הזו וחטאו לאלדי'ם ואנשים. ואין אני כותב את הדברים האלו מליבי, אלא משום מעשה שהיה שידעתי בו, ונודע לי כי אבי הבת אמר לכמה חכמים כי הוא יתגונן כדי שלא יצא שם רע על בתו – ויגלו האמת שהיא מפחדת לינשא לאיש, יען כי ביתם בית מלא חרבות ותוך ומרמות, מכל מה שעושה אביה לאמה ואין לה טעם בנישואין, ומחמת כן, אין היא חפצה בנישואין, והלך והוציא דבת החתן ומשפחתו לעיני רבים, וגזלו ועשקו בכמה מיני גזילות, וההוא גברא דלא ידע צורתא דשמעתתא חוץ מדברי ררוש קלים כנשריים, הולך ולובש איצטלא דרבנן כאילו כל העולם תלוי עליו אלף המגן, ובאמת מגן שויה, ומעשה כסילות זה מוכיח עד כמה נבער מדעת, ודבר זה נגד דעת תורתנו הקדושה שכל פקודיה אמת וְעֶזְלָהּ לא נמצא בה, ולא ראוי לההוא גברא להתעסק בתורה - אלא יעסוק בתור'א וליהוי להו לרעיא, ורעיא לא יחסר, ובנאות דשא ירביצם ועל מי מנוחות ינהלם, בוקר צהרים וערב, ואל ילך ללמד דעת לעם ישראל החפצים בתורה, ולומדים ממעשיו המכוערים ודרכיו המקולקלים. ואם אלו הארזים מה יאמרו איזובי הקיר. ודי בזה.

ולהרגיל לשון הרע על שמעון, כגון לילך ולספר עליו לפני ראובן שאיננו תקיף במעמדו, היינו, דוקא לילך ולהרע לו, אסור בכמה אופנים מטעם רכילות. אבל להפך, דהיינו, להרע לראובן וליעץ לו, שיעשה השתפות עמו, או שישתדך עמו, וכיו"ב, אם הוא יודע בעצמו, שאלו היה הדבר הזה נוגע לו, כגון, שהוא היה צריך לענינים ההם, היה מתרחק מאנשים האלו, אסור גמור הוא ליעץ את חברו בזה, וזה הוא בכלל איסור (ויקרא יט, יד): "וְלִפְנֵי עֵנֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל" ¹²³⁴⁵⁶⁷, שאמרו חז"ל, שלא לתן לו עצה שאינה הוגנת לו. ויש הרבה שדכנים שנכשלים בענין זה מפני נגיעתם לממון, והוא עון פלילי, שחימוד ¹²³⁴⁵⁶⁷ הממון מעבירם על לאו דאורייתא ¹²³⁴⁵⁶⁷ רס"ג.

תאריך: 15/05/2018

מצד. אם הוא רואה, שאחד רוצה להשתדך עם אחד, וידוע לרואה הזה, כי החתן – יש לו חסרונות עצומים, (כפי המבואר להלן, מה נקרא חסרונות לענין זה), והמחותן אינו יודע מזה דבר, ואלו היה יודע, לא היה מתרצה לזה, יש לגלות לו. אך ידע המעיין, כי יש בזה הדין הרבה פרטים, ונבארם לקמן, ועל כלם צריך לשים עין, קדם שיתיר לעצמו דבר זה. גם לא ילמד קולא לעצמו מענין לענין רס"ד.

(A) (B) (C) (D) (E) (F) (G) (H) (I) (J) (K) (L) (M) (N) (O) (P) (Q) (R) (S) (T) (U) (V) (W) (X) (Y) (Z)

^{י"ג} **כָּן** כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות, הציורים, ציור ב אות ג, עמוד רמט), וז"ל: ודע עוד, דמאד צריך לזהר שלא ליעץ לראובן, שישתתף עם שמעון, אם הוא יודע שום רעותא (דבר רע), שיוכל להיות על ידי שתפותם, כגון מפני עניותו, וכל שכן אם איננו איש נאמן כל כך. והוא הדין לענין שדוך או אמן וכהאי גוונא. דאפלו באפנים, שאסור לילך ולהרגיל על שמעון, כגון לילך ולספר עליו לפני ראובן שאיננו תקיף במעמדו וכו"ל. וכהאי גוונא בשדוך ובאמן, כל אחד לפי ענינו, הינו, דוקא לילך ולהרע לו, אסור בכמה גוני מטעם רכילות. אבל להפך, דהינו, להרע לראובן וליעץ אותו, שיעשה השתפות עמו, או שישתדך עמו, וכהאי גוונא, אם הוא יודע בעצמו, שאלו היה הדבר הזה נוגע לו, כגון, שהוא היה צריך לענינים ההם, היה מתרחק מאנשים האלו, אסור גמור הוא ליעץ את חברו בזה, דזה הוא בכלל "לפני עור לא תתן מכשול", שאמרו חז"ל, שלא לתן לו עצה שאינה הוגנת לו. ויש אנשים, שנכשלין בענין זה מפני נגיעתם, והוא עון פלילי, כי חמוד ממון מעבירם על לאו דאורייתא. עכ"ל. ע"ש.

¹⁰ **כן** כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות, הציוורים, ציור ג אות ד, עמוד ר"ן), וז"ל: אם הוא רואה, שאחד רוצה להשתדך עם אחד, וידוע לרואה הזה, כי החתן - יש לו חסרונות עצומים, כפי המבאר לקמן בסעיף ו', מה נקרא חסרונות לענין זה, והמחתן אינו יודע מזה דבר, ואלו היה יודע, לא היה

מִזֶּה חובה על השדכן להיזהר מאוד ממידות הגרועות שרגילים לגנות צד אחד לעיני צד האחר על ענינים שאין בהם ממש, דהיינו, אם החתן הוא איש תם, שאינו חריף כל כך להבין ערמומיות של בני אדם ורמאויותיהם, או שאינו רוצה להתלוצץ כשאר הבחורים אשר כגילו, הם מפרסמים אותו בעיר עבור זה לאיש שוטה ופתי, עד שלפעמים יהיה דבר זה סיבה, שלא ירצו להשתדך עמו עבור זה, או לבטל השדוך שעשה כבר, וכיוצא בזה רעות רבות, יכרת ה' כל שפתי חלקות עבור זה. כי לא די שהם בכלל בעלי לשון הרע מחמת זה, כי בדברי הבלים האלו גם נקראים מן התורה בשם בעלי מוציאי שם רע ^{רס"ה}.

פְּתָחֵי עֶזְרָא מתרצה לזה, יש לגלות לו. אך ידע המעין, כי יש בזה הדין הרבה פרטים, ונבארם לקמן, ועל כלם צריך לשים עין, קדם שיתיר לעצמו דבר זה. גם לא ילמד קלא לעצמו מענין לענין. וקדם שנתחיל בבאור דין זה בכל פרטיו, נראה להסיר המכשולין הרגילין בזה, ואף כי באמת אין צריך להעלותם בספר, שהם פשוטין מאד, ואין צריך לזה לא גמרא ולא סברא, אך מפני גדל הקלקול המצוי על ידי זה, וכהתירא דמיא להו לכמה אנשים, לכן הכרחתי לבאר גדל תרמית בעלי הלשון בענין זה, אולי יתן ה', שיועיל להסיר קצת מהעוררן הגדול הזה. עכ"ח. ע"ש.

^{רס"ה} **כֵּן** כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות, הציורים, ציור ג, אות ה, עמוד ר"ן), שחובה על השדכן להיזהר מאד צריך לזהר ממידות הגרועות שרגילים לגנות צד אחד לעיני צד האחר על ענינים שאין בהם ממש, דהיינו, אם החתן הוא איש תם, שאינו חריף כל כך להבין ערמומיות של בני אדם ורמאויותיהם, או שאינו רוצה להתלוצץ כשאר הבחורים אשר כגילו, הם מפרסמים אותו בעיר עבור זה לאיש שוטה ופתי, עד שלפעמים יהיה דבר זה סיבה שלא ירצו להשתדך עמו עבור זה, או לבטל השדוך שעשה כבר, וכיוצא בזה רעות רבות, וכתב בזה"ל: "יכרת ה' כל שפתי חלקות" עבור זה. כי לא די שהם בכלל בעלי לשון הרע מחמת זה, כי בדברי הבלים האלו וכדומה לזה אין מצוי אף פרט אחד מהנ"ל (בכלל ט סעיף ב), כי גם נקראים מן התורה בשם בעלי מוציאי שם רע, מכיון שהוא שקר, כמו שכתבנו (בחלק א' בכלל א ובכלל ה) מענין זה, ואפלו אם היה דבר זה אמת גמורה היה צריך לזה כל הפרטים הנ"ל. ובבאר מים חיים (אות ה) כתב, כי בדבר זה אינו מצוי שישלמו כל הפרטים, ואפילו אי איתרמי שנשלמו, מותר לגלות רק קודם השידוך, אבל לאחר שנשתדך עמו, אסור לדבר מזה הענין כלל, כי מסתמא נתרצה לזה מאיזה טעם שהיה לו. ע"כ.

וכתב עוד: ובאמת אלו האנשים הם גם כן בכלל מחטיאי הרכים, כי מחמת טבעם זה הרע, שהם ממהרים להתלוצץ על בני אדם ולשפך עליהם בוז וקלון, הם מכריחים לאנשים התמימים והישרים

מז"ב. כיוצא בזה אם הוא הולך ומבזה לאחר מהצדדים בגנות מעשי אבותיו, הרי זה גם בכלל לשון הרע ר"י.

החלק השני

פְּתִיחַ עֶזְרָא החלק השני
בלבותם שילכו גם כן בדרכיהם, ומתחלה הוא בהכרח, כדי שלא יפרסמו אותם הלצים ובעלי הלשון הנ"ל לשוטים ופתאים או לכנותם בשם צבועים, ואחר כך ממילא נגררין אחריהם דהרגל נעשה טבע, וכידוע מאמר הגמרא בעבודה זרה, אם הלך - סופו לעמד, ואם עמד - סופו לישב. ומה מאד צריך להתגבר על עצמו, שלא לתת יד לכתחלה לאנשים הללו, דהינו, שלא לריב עמהם, רק יתחזק מאד, שלא להתחבר עמהם כלל, כמו שכתוב (משלי א' י"א-ט"ז): "אם יאמרו לך לכה אתנו וגו' מנע רגלך מנתיבתם, כי רגליהם לרע ירוצו" וגו'. ואמרו חז"ל בעדיות (פרק ה' משנה ו'): מוטב שיקרא אדם שוטה כל ימיו, ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום; ונקט לשון קריאה, לפי הענין ששיך שם, אבל באמת נכון לאדם, שיעשה אפלו מעשה שטות בידים, רק שלא יהיה עליו שם רשע, אפלו שעה אחת למעלה, ממה שמצינו בקרא אצל דוד, שעשה עצמו כשוטה בבית אבימלך, כדי שלא יתפש בידו, קל וחמר לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא. וגם ממה שאמרו חז"ל בחולין (דף ה' ע"ב) על הפסוק: (תהלים ל"ו ז'), "אדם ובהמה תושיע ה'", אלו בני אדם, שהם ערומים בדעת, ומשימים עצמם כבהמה. ועין ברכות (יט:), המוצא כלאים כבגדו וכו', מאי טעמא? אין חכמה וכו'. עכ"ד. ע"ש.

דע שאסור לכזות אדם במעשי אבותיו, וכבר צווחו על זה רבותינו מריה דתלמודא במשנה בבא מציעא (נח:): כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים. לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח. אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, שנאמר (שמות כב, כ): "וְגַר לֹא תִזְנֶה וְלֹא תִלְחָצְנֶה". ע"כ. וכתב הרמב"ם (מכירה פרק יד הלכה יג): כיצד היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, היה גר ובא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות יבא וילמוד תורה שניתנה מפי הגבורה, היו חלאים ויסורים באין עליו או שהיה מקבר את בניו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב: הלא יראתך כסלתך זכור נא מי הוא נקי אבר. וכ"כ בשולחן ערוך (חו"מ סימן רכח סעיף ד). ע"ש.

ואף ששם מיירי בענין אונאת דברים שלא יאמר לו כן כן כדי לביישו, מ"מ גם כשהוא מדבר במעשי אבותיו שלא בפניו איכא איסורא, וכמ"ש רבינו יונה בספר שערי תשובה (שער ג אות ריד), וז"ל: החלק השני - המספר לשון הרע וירחק בו מדבר שקר. ואל זה כווננו באמרם כת מספרי לשון הרע, אף על פי שאינם מן הכת של שקרים. והנה אם יזכיר אדם לחבירו בינו לבין עצמו מעשה אבותיו הרעים, הנה הוא עובר על מה שכתוב בתורה (ויקרא כה, יז): "ולא תונו איש את עמיתו", באונאת דברים דבר הכתוב כמו שהקדמנו. ונאמר (יחזקאל יח, כ): "בן לא ישא בעון האב", ואם יכלימהו על מעשה אבותיו בפני אחרים, על זה אמרו רבותינו (בבא מציעא נח:): כי המלבין פני חברו ברבים הוא מן היורדים לגיהנם ואינם עולים, ואם יספר ויודיע את תועבות אבותיו בפני בני אדם שלא בפניו להבאיש את ריחו ולהבזותו בעיני בני עמו, על זה אמרו (סוטה מב:): אשר כת מספרת לשון הרע איז מקבלת פני השכינה. וכו' אם היה בעל תשובה והוא מספר

פתיחי עזר

עליו עונות ראשונים. עכ"ל. ע"ש.

והחפץ חיים בספר באר מים חיים (הלכות לשון הרע כלל ד אות א) כתב שהוא בכלל איסור לשון הרע, שאפילו אם אינו מכיר מכורין לבזותו בזה, וגם אצל מי שהוא מספר עתה לא יתבזה על ידי זה, כגון שהוא מכיר מכבר להשומע הזה שאצלו לא יגרע הבעל תשובה הזה מפני מעשיו הראשונים או מפני מעשה אבותיו ממה שהיה מחזיקו קודם לזה, אפילו הכי אסור לספר ענין כזה כיון דאם היו מספרין לו את מעשיו הראשונים או את מעשה אבותיו בפניו בודאי היה מתבייש בזה, כדמצינו בבבא מציעא (נט.) בדור שאמר שאם היו מקרעין לו בשרו לא היה דמו שותת, ממילא אסור לספר עליו זה שלא בפניו דדבר כזה אם יתפרסם בפני ההמון יוכל להיות סיבה להזיק לו בממונו או על כל פנים להצר לו, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכותיו (דעות פ"ה ה"ז), וז"ל: והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק לו בגופו או בממונו או להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע. וכוונת הרמב"ם אפילו אם אין כוונתו לגנותו בזה, וכמו שהביא הכסף משנה שם מקור לדין הרמב"ם ממעשה דיהודא בן גרים בשכת (לג:) וכפירש"י שם שיהודה בן גרים לא התכוין חס ושלום לגנות בזה לר' שמעון בן יוחאי רק לפי תומו סיפר זה בביתו וממילא נתודע אחר כך, והכי נמי דכותיה. אם לא שהאיש שהוא מספר לו הוא חכם צנוע אשר בודאי לא יספר לשום אדם, אז מותר אם המספר לא התכוין לגנותו בזה, והוא מכיר גם כן להשומע שלא יתגנה בעיניו עבור זה.

והניף שבט עט"ז המדבר'ה שלא תקשה על זה ממה שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (מאמר ריד), וז"ל: ואם יספר ויודיע את תועבות אבותיו בפני בני אדם שלא בפניו להבאיש את ריחו וכו'. ע"כ. ומשמע אבל אם לא נתכוין לבזותו בזה שרי, דזה אינו, דרבינו יונה רצה לנקוט בזה המאמר המתחיל מעצם איסור לשון הרע החלק החמור שנמצא בו וכמו שביאר אחר כך בעצמו במאמר רט"ז וז"ל והמספר לשון הרע שתים הנה קוראותיו הנזק והבושת אשר יגרום לחביריו ובחירתו לחייב ולהרשיע את חביריו וכו' ובה הדין דאיירינן יש בו חלק אחד מהם והוא הנזק או הבושת וכו"ל, ותדע דבמאמר רט"ו לא התיר רבינו יונה לגלות באיש שאני מסתפק בו שמא עשה תשובה רק לחכם צנוע אשר לא יספר ליתר ההמון, רק הרחק ירחיק מחברתו עד אשר יודע לו ששב מדרכו הרעה, ומשמע אבל אם החכם ההוא אינו צנוע אף דכונת המספר בסיפורו להחכם לא היה לבזות לאותו פלוני רק שיתרחק החכם לעת עתה מחברתו אף על פי כן אינו רשאי, משום דמהחכם יתגלה אחר כך לאנשים אחרים כיון דהוא אינו צנוע ויגרום על ידי זה ביוש לחביריו בחנם פן עשה תשובה, וכל שכן בענינינו דאיירינן דידוע בו שעשה תשובה דאין לו לגלות לשום אדם פן יתגלגל על ידי זה ביוש להבעל תשובה וכו"ל. ומה שכתב רבינו יונה בתחלה במאמר רט"ו והוא גילה על חטאותיו על שער בת רבים, כדי להגדיל האשמה כתב כן, כמו שכתב אחר כך אשם אשם על זה, אבל באמת אפילו ליחיד גם כן אין לגלות וכמו שידוע באיסור לשון הרע דאיסורו הוא אפילו לספר ליחיד, ורק לחכם צנוע כדי שירחק מחברתו וכמו שכתב רבינו יונה בעצמו אחר כך, וגם זה אינו מועיל רק אם אותו החכם יאמין לו כבי תרי וכמו שכתב בעצמו (מאמר רכ). עכ"ד. ע"ש. וכן העלה בספרו חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות, הציורים, ציור ג, אות ה, עמוד ר"ן), לענין שידוכין וז"ל: וכן לילך ולבזות לאחד מהצדדים בגנות מעשי אבותיו. גם כן בכלל לישנא בישא הוא. עכ"ל. ועי' בית שמואל (אהע"ז סימו ג אות יא). ע"ש.

ח"ר. אם החתן יש לו חסרונות עצומים, יש חילוק בין סוגי החסרונות. ¹²³⁴⁵⁶⁷דהיינו, אם החסרון הוא מצד חלי גופו, והמחותן אינו מכיר אותו, מצד שהוא דבר פנימי אשר לא נגלה לכל, פשוט הוא, דאין על המגלה ענין זה חשש אסור רכילות, ואפילו אם הצד השני אינו שואל אותו על ענין זה ^{רס}. וכל זה

אוצר החכמה

אוצר החכמה - פתחי עזר - אוצר החכמה

^{רס} **הנה** נקטו האי כללא בידך, שאם אחד רואה, שחברו רוצה להשתתף באיזה דבר עם אחד, והוא משער ¹²³⁴⁵⁶⁷שבדאי יסבב לו על ידי זה ענין רע, צריך להגיד לו כדי להצילו מן הענין הרע ההוא, אך צריך לזה חמשה פרטים שיתבארו להלן. וכתב החפץ חיים בספר באר מים חיים (הלכות רכילות כלל ט אות א), שאם רוצה ליקח אחד לשרת אותו בביתו, וזה מכירו מכבר שהוא גנב. יש להסתפק בתלתא גווני, אם מותר להגיד לו כדי שלא יקחנו למלאכתו ולא יהיה נפסד על ידו, או אולי דמצוה נמי איכא, או אפשר דאסור מטעם רכילות, כי הוא גורם בדיבורו לזה הפסד. וכתב, דמחויב מן הדין להגיד לו, והביא ראיה ממה דגרסינן בסנהדרין (עג.): מנין לרואה את חברו טובע בנהר וכו' או לסטין באין עליו, תלמוד לומר: "לא תעמוד על דם רעך", והובא דין זה בח"מ (בסימן תכ"ו), שצריך לילך ולגלות אצלו בזה. ע"ש, ואין לדחות דהתם דוקא שלסטין רוצין להרגו, ולכן כדי להציל את הנפש צריך לילך ולהרגיל עליהן כדי שישמור את עצמו, אבל בענין ממון אפשר דלא כללה התורה בלאו זה, זה אינו, דהרי איתא בספרא (סדר קדושים פרשה ב), והובא בספר המצות להרמב"ם (מצוה רצו), שהלאו דלא תעמוד וכו' כולל נמי לכובש את עדותו בענין ממון ואינו מגיד לו, ואפילו לא תבעו חברו נמי משמע, כמו שמוכח מלשון דלא תעמוד וכו', וכמו שמפורש בספר שער המשפט בריש הלכות עדות וכדמשמע שם בספר המצות גופא. וגם זה אין לדחות דהתם הטעם כדי שיעיד עליו בבית דין, ובב"ד לא שייך רכילות, אבל שלא בב"ד לא, דזה אינו, דכיון דגילה לנו הספרא דלאו דלא תעמוד וכו' כולל עניני ממון נמי, בודאי ממילא נכלל נמי בלאו זה שלא נרשל עצמנו ולהניח את חברנו לבוא לכלל הפסד לכתחלה כמו לענין נפשות, דכוונת התורה בלאו זה שלא להניח את חברנו לבוא לידי איבוד נפשות לכתחלה, כמו שציירה הברייתא מנין לרואה את חברו שטובע בנהר וכו', דאטו עדות כתיב בקרא.

ומה שציירה הברייתא לענין כובש את עדותו, לומר דבענין ממון יש לאו דלא תעמוד וכו' אפילו אם כבר נתן את ממונו בידי אנשי בליעל והם מכחישים לו, כיון דבעדותו של זה יכול לעזור להוציא

מהם והוא מתעצל בזה, עובר על לא תעמוד וכו'. וכל שכן בזה הענין שדיברנו, שהנידון אינו יודע את טיבו ומהותו של האיש הזה שרוצה ליקח אותו למלאכתו, ומן הסתם הוא מעמידו בחזקת כשר, והוא מכירו לאיש גנב, בודאי אף שהוא יחידי בדבר, מצוה לומר לו כדי שלא יבוא לידי הפסד ממון, (ואף דבענין עדות הלאו דלא תעמוד איננו רק בשנים, דאל"ה אין ראיה שעדותו תועיל לו, וכדמשמע בב"ק (נו.) דער אחד הכובש עדותו חייב בדיני שמים, דאם תאמר דהלאו דלא תעמוד וגו' הוא בכלל גווני פן לא ירצה לישבע ויוכרח לשלם, א"כ תשאר קושית הגמרא שם דאורייתא הוא עי"ש. שם היינו טעמא משום דלא תועיל כי אם בתרי שיצילו את ממונו שביד חברו. אבל הכא דלכתחלה הוא. ובודאי יתקבלו דבריו באזני חברו ויצילו בזה

באופן שיתקיימו ד' פרטים: א) שיתברר אצלו מתחלה כי דבר זה הוא בכלל חולי הגוף, למעט אם הוא רק חלוש בטבעו, שאינו בכלל חולי רפ"ב. ב) שלא יגדיל את ענין המחלה יותר ממה שהיא רפ"ב. ג) שיכוין לתועלת המחנות, ולא

מהפסד, בודאי מחוייב אפילו בחד, דומיא דהצלת נפשות). ועיין היטב בספר המצות שם ותמצא מבואר כדבריגו, דזה לשונו שם, הזהירנו מלהתרשל וכו' כשנראהו בסכנת מות, או ההפסד, ויהיה לו יכולת להצילו כמו וכו', ובתיבת או ההפסד, כונתו בודאי להפסד ממון, וכמו שהביא לבסוף בשם הספרא, ומפשטות לשונו משמע דכלל בחד גוונא, בין שהיה לו הפסד ונוכל להצילו מן ההפסד, או להצילו שלא יבוא לידי הפסד כענינו.

וכתב שיש עוד ראייה ברורה מרשב"ם ב"ב (לט: ד"ה ומ"ד) בענין מחאה, שפירש דלית ביה משום לשה"ר ומצוה היא לומר מה שאמר עליו חבירו דהוא גזלן וקאכיל לארעאי בגזלנותא, אף דלכאורה היא רכילות גמורה, כדי שיזהר המחזיק בשטרו, ואף לעצמו התיר הרשב"ם לומר זה עי"ש בד"ה סהדותא בעינן וכו', אלמא דהיכא דאין עיקר הכונה לגנותו של זה, רק לטובתו של זה על להבא כדי שיזהר המחזיק בשטרו, תו לא נקרא רכיל, ומצוה נמי איכא, והוא הדין נמי בענינו. וכן הוא נמי שיטת התוספות בד"ה סהדותא בעינן כפירוש רשב"ם דבמחאה אין בו משום לשה"ר, ועל כרחך משום טעם הכתוב ברשב"ם, והוא הדין נמי בענינו. וכן מוכח בחינוך (מצוה רל"ו), דהיכא דכונתו לסלק הנזקין ולהשבית הריב אין בו משום לא תלך רכיל. וסיים: ואף דכל זה הוא ברור, יש לזהר מאד שלא לסמוך תיכף על ההיתר הזה, אם לא שיתבונן היטב מתחלה אם נשלמו בו כל הפרטים המבוארים לקמן, דאל"ה בודאי יכשל עי"ז ברכילות גמורה ח"ו. עכ"ד. ע"ש.

רס"ב כן כתב החפץ חיים (הלכות רכילות כלל ט סעיף ב), שיזהר היטב שלא יחליט תכף את הענין בדעתו לענין רע, רק יתבונן היטב מתחילה אם הוא בעצם רע. ע"ש. וכ"כ שנית בבאר מים חיים (הלכות לשון הרע כלל י אות ו), כי דבר פשוט הוא, כי מה מאוד צריך לזהר הרוצה להיות דייק לעצמו להתיר לנפשו הלאו דלשה"ר מטעם לקנא לאמת, לבדוק תחלה אחר האמת היטב. כי זה אינו מצוי שיראה לאחר בפשיטות שהולך וגונב מכיסו של חבירו או ששובר כליו של חבירו, רק ע"י עסק וכיו"ב נסבב, שלפי הנראה נשאר בידו ממון של חבירו בעול, על כן צריך לדרוש מתחלה הענין לאמתו בכל פרטיו, כי למה יהא הדין זה של לשה"ר גרוע יותר משאר דברים שיש להם חזקת איסור שכל זמן שלא נמצא להם היתר ברור באיסוריהו קיימי, ה"נ דכותיה והוא הדין אם ראה לאחר שציער ובייש לחבירו, ידרוש ג"כ אולי חבירו ציערו וביישו מתחלה, וכל כיוצא בזה. עכ"ד. ע"ש.

רס"ג כן כתב בבאר מים חיים (הלכות לשון הרע, כלל י אות ט), שאם מגדיל את העולה יותר ממה שהיא, הרי הוא בכלל שקר, ומוציא שם רע נקרא עבור זה. וראיה לדבר לפי מה דאמרינן בערכין (טו). במשנה נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה (פירוש, שהאונס או מפתה חייב רק נ' כסף ומוציא שם רע מאה) ומסקינז בגמרא שם. דהעיקר מה שקנסה התורה מוציא שם רע הוא על השם רע שהוציא עליה.

מצד שנאת החתן ^{ה' (ד)} שיתבונן מתחלה אם תבוא תועלת מדיבורו, למעט אם הוא משער שלא ישמע לו וישתדך עמו ^{ר"א}. והוא הדין אפילו אם ישמע לו, אלא שהוא מכיר את טבעו של זה שהוא מיעץ אותו שהוא בטבע הולך רכיל, ויפרסם הדבר לכל שפלוני יעץ אותו שלא לגמור את הענין עם פלוני מחמת טעם פלוני ופלוני, ויוכל להגיע דבר זה לאזני פלוני, ועל ידי זה יוכל לבוא מחלוקת גדולה, או פן יתחיל השכנגדו לדרוש מאתו טעם הדבר: על

ולאו משום רצח לגרום לה מיתה. ע"ש. ומוציא שם רע נקרא אם בא לבית דין ומספר לפניהם איך שאתה זינתה אחר אירוסין שלו, ומביא עדים על זה. ואם אח"כ הביא האב עדים והזימום לעידי הבעל, אז נידון הבעל בתורת מוציא שם רע. וידוע הוא דאף אם יאמרו העדים השניים שאמת הוא שהיא פרוצה ביותר, שזינתה קודם אירוסין בנדוניה והם בעצמם התרו בה והיא חייבת כרת על זה, אפ"ה נידון הבעל בתורת מוציא שם רע משום דלא היה לו להגדיל השם רע כל כך. וידוע הוא מאמר הגמרא בכתובות (מו.) דאזהרת מוציא שם רע היא מ"לא תלך רכיל בעמך", וכן כתב הרמב"ם בסה"מ (ל"ת סימן שא). וא"כ ה"נ בעניננו צריך ליזהר מאוד שלא יגדיל העולה יותר ממה שהיא דיהיה בכלל מוציא שם רע, כמו שכתב הרמב"ם (בריש פ"ז מהלכות דעות), דהמספר על חברו גנות של שקר הוא בכלל מוציא שם רע. וכתב, שא"כ נמצא לפי"ז שאם מספר דבר עולה שעשה אחד לחבירו, וידוע שום חלק זכות שיש בענין המעשה הזה, שאם ידעו השומעים את החלק ההוא לא יחשב בעיניהם דבר זה לעולה גדולה כל כך, וכשישמיט המספר את הפרט הזה יתבזה בעיניהם מאוד, צריך ליזהר מאוד שלא להשמיט. ע"ש.

^{ר"ב} כתב החפץ חיים בבאר מים חיים (הלכות לשון הרע כלל י אות י), שכן מוכח בר' יונה בשערי תשובה (מאמר רכ"ח, ורט"ז, ורי"ט), ובמה שהביא בשיטה מקובצת בבא בתרא (לט.) בשם עליות הר' יונה ז"ל. וכן מוכח בב"מ (נח:) ברש"י ד"ה דדש וכו' עי"ש. ומילתא דמסתברא הוא, שדבר זה מפורש בכמה מקומות בספרי חז"ל דמה שקוצף הקב"ה על העובדי כוכבים המריעים לישראל, אף שהרעה המגיעה לנו מאתם הוא מאת הש"י בדין ובמשפט כפי עונותינו, והוא לתועלתינו כדי שינכח עי"ז מעונינו ונהיה נקיים לעתיד לבא, עם כל זה יענשו אחר כך העובדי כוכבים בעונש גדול, מפני שהם אינם מכוונים לתועלת רק מצד שנאה ושמחים בצרתנו, והכי נמי דכוותיה. וכ"כ שנית בבאר מים חיים (הלכות רכילות כלל ט אות ג). ע"ש.

^{ר"א} כן כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות כלל ט אות ג), שיכוין רק לתועלת, דהינו, לסלק הנזקין מזה, ולא מצד שנאה על השכנגדו. ומלבד הכונה, שיכוין לתועלת, ולא מצד שנאה, יתבונן מתחלה, אם תבוא מזה תועלת, לאפוקי ממה שמצוי כמה פעמים, שאפלו אם יאמר לו, לא ישמע לו, וישתתף עמו, ואחר כך כשירגיוזו חברו באיזה דבר, אומר לו, יפה אמר עליך פלוני, שאין ראוי להשתתף עמך, וכיוצא בזה, לאנשים כאלו שהוא מכירם, שיש להם מדה רעה זו דרכילות, לא יציר שום התר, כי הוא מכשיל את העורים הללו בלא תעשה גמורה דרכילות. ע"ש.

מה אין אתה גומר עמי הענין שהסכמנו עליו ביחד מכבר? והוא ישיב לו: פלוני אמר עליך כך וכך, לאנשים כאלו הולכי רכיל נראה שאין לספר להם שום ענין רע^ב.

י"ז. זכן אם נשמע הקול על החתן, שיש בו אפיקורסות, ח"ו, צריך לגלות לו, ועל זה נאמרו סמוכין (ויקרא יט, טז): "לא תלך רכיל בעמך" – לא תעמד על דם רעך", כלומר, שאף שלא תלך רכיל בעמך, אבל מכל מקום גם לא תעמד על דם רעך, במקום שאפשר להצילו את רעך רע^ג. אמנם אם החסרון הוא מצד מעוט חכמת התורה שיש בו, אין לגלות לו, לפי שהמחותן הפסיד את עצמו,

רע"ב כן כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות כלל ט אות ה), שאפילו אם ישמע לו, אך שהוא מכיר את טבעו של זה שהוא מייעץ אותו שהוא בטבע הולך רכיל, ויפרסם הדבר לכל שפלוני יעץ אותו שלא לגמור את הענין עם פלוני מחמת טעם פלוני ופלוני, ויוכל להגיע דבר זה לאזני פלוני, ועל ידי זה יוכל לבוא מחלוקת גדולה, או פן יתחיל השכנגדו לדרוש מאתו טעם הדבר, על מה אין אתה גומר עמי הענין שהסכמנו עליו ביחד מכבר, והוא ישיב לו פלוני אמר עליך כך וכך, לאנשים כאלו הולכי רכיל נראה שאין לספר להם שום ענין. עכ"ד. ע"ש.

רע"ג כן כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות, ציור ג סעיף ו, עמוד רב"ן), שיש עוד אופן דצריך לגלות לו, היינו, אם נשמע על החתן, שיש בו אפיקורסות, חס ושלום, צריך לגלות לו, ועל זה נאמרו סמוכין, "לא תלך רכיל בעמך", אבל "לא תעמד על דם רעך". ע"ש. ובבאר מים חיים (אות ט), כתב, שבזה אין צריך שום פרט, דפרט הראשון שיתבונן אם הוא ענין רע, פשוט דאינו שייך בזה. ופרט השני שלא יגדיל את העולה יותר ממה שהיא, ג"כ אינו שייך בזה, דאפילו אם יש בו ח"ו מעט מן המעט מזה ג"כ יצא מכלל עמיתך. אך צריך לזהר, שאם הוא בעצמו אינו יודע מזה דבר, רק שמע, שלא יאמר שהוא יודע בעצמו בו אפיקורסות, דהלא אפילו הוא בעצמו אינו מותר רק לחוש לו ולאחריו, ואיך יאמר שהוא יודע בעצמו. ופרט הג' שיכוין לתועלת, ופרט הד' אם יכול לסבב בעצה אחרת, ג"כ אינו שייך בזה, וכנ"ל (בחלק א' בכלל ח' ס"ה) ע"ש.

וכתב עוד (סעיף ז): והוא הדין לגלות לחתן את ענין המחנות, גם כן דינא כנ"ל, דהינו, אם הוא יודע חולי הפנימית שיש במשדכת, אך הם מסתירים מהחתן, אין על המגלה חשש אסור רכילות, אך שלא יחסרו בזה הפרטים הנ"ל (ונתבאר בבאר מים חיים אות ח). וכן אם נשמע על בית המחנות שלו, כי הוא בית פריצות, ודבר זה ידוע שהוא סבה גדולה להפסיד על ידי זה התכלית הנרצה, גם כן צריך לגלות דבר זה, ובזה אין צריך הפרטים הנ"ל. רק שיתבונן, אם יהיו דבריו נשמעים, דבשידוך מצוי מאד שלא ישמע לו, ויבוא הדבר אחר כך רק לרכילות. עכ"ל. ע"ש.

שהיה לו להוליכו אצל בעלי תורה, שינסו את כח חכמתו וידיעתו, עד היכן מגעת, ואם עשה כן, הם צריכים לומר האמת, כי משני הצדדים נתרצו בדבר לכתחלה, וממה שלא עשה כן – נתרצה בדבר יעד.

רע' בן כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות, ציור ג סעיף ו, עמוד רב"ן), שאם חסרון הוא מצד מעוט חכמת התורה שיש בו, אין לגלות לו, דאיהו דאפסיד אנפשה, דהיה לו להוליכו אצל בעלי תורה, שינסו את כח חכמתו וידיעתו, עד היכן מגעת, (ואם עשה כן, הם צריכים לומר האמת, כי משני הצדדים נתרצו בדבר לכתחלה), ומדלא עשה כן - נתרצה בדבר. ובבאר מים חיים (אות י), שגם שנתרצו הדבר, צריכים הבוחנים להתיישב היטב לפי ענין השידוך עד איזה גבול צריכה להגיע הידיעה שלו בתורה, ושלא יגדילו את חסרון ידיעתו יותר ממה שהוא, דאי לאו הכי עלול מאוד שיכשלו בלאו דלשון הרע דאורייתא על ידי זה. ע"ש.

ובשו"ת משנה הלכות (חלק יב סימן רעח), נשאל אם מותר להגיד חסרונות בחור או בתולה בעניני שידוכין, והביא למש"כ החפץ חיים הנ"ל (בציורים אות ב), דחסרון ודאי מותר לגלות, ובספק חסרון אסור מטעם מאי חזית דדמא דזה סומק טפי (פסחים כה:) וכו'. ואולם אם דורש ממנו בדבר זה כגון שגילה דעתו דבאופן זה אין רוצה להשתדך עמו, אפשר דמותר. והרב השואל כתב דצ"ע מה טעם ההיתר ולמה אין בו משום לה"ר. וכתב להניח איזה יסוד בזה בכדי לבא לכל הכוונה, מהא דאיתא במשנה כתובות (עב:) : כל המומין שפוסלין בכהנים פוסלין בנשים וכו'. ובסמוך (עה:) : היו בה מומין ועודה בבית אביה וכו', הבעל צריך להביא ראייה שעד שלא נתארסה היו בה מומין אלו, והיה מקחו מקח טעות דברי ר"מ. וחכמים אומרים : בד"א במומין שבסתר אבל במומין שבגלוי אינו יכול לטעון. ואם יש מרחץ באותה העיר אף מומין שבסתר אינו יכול לטעון מפני שהוא בודקה בקרובותיו. ע"כ.

וכתב המרדכי כתבות (סימן קצח), פר"י דלא פליגי רבנן אלא אסיפא דנכנסה לרשותא דבעל, דאילו ארישא דארוסה היתה, יכול להיות שלא הכיר במומין, ואפילו היו מומין שבגלוי, והתם נמי דקתני אם יש עמהן מרחץ אף מומין שבסתר אין יכול לטעון - לא קאי אלא אנכנסה לרשות הבעל, דמסתמא בנשואין בדקה בקרוביו ונתפייס, אבל ארישא שהיא ארוסה, אפילו יש עמה מרחץ בעיר אינה מקודשת, דאין רגילות שיבדקנה קודם אירוסין בקרובים. והרא"ש ז"ל כתובות (פ"ז סימן טו) הביא : וכתבו הגאונים ז"ל דמה שאמרו אם יש מרחץ אף מומין שבסתר, אינו יכול לטעון מפני שבדקה בקרובותיו, לא קרובותיו ממש אלא כבודעיו, ואפילו גר הוא בעיר ואין לו קרובות, א"א שלא יהיו לו רעים בעיר וחברים, ובדקין על ידי נשותיהן. ודוקא בעיר שדרך הבנות לצאת מבית אביהן לרחוץ במרחץ ביום, אבל במקום שאין דרך הבנות לראותם חוצה, ואף למרחץ אינן הולכות - אלא באישון לילה ואפילה, כמו בספרד, אף על מומין שבגלוי יכול לטעון. ע"כ. ע"ש. ורבינו ירוחם (נתיב כ"ג ח' שמיני) נמי כתב דלאו דוקא קרובות אלא ה"ה מיודעים, והרמב"ם ז"ל חולק עליהם, ובטוש"ע (א"ע סי' קיז ס"ח) שפסק מרן כרמב"ם ז"ל ומור"ם שם (ס"ו) הביא דעת הגאונים ע"ש.

וְכָתוּב שָׁם, שִׁישׁ לְדִיִּק בְּעֵיקַר הַמַּחְלֻקָּת בְּמוֹמִין שֶׁבִּסְתֵּר שֶׁאִם יֵשׁ מִרְחָץ בּוֹדֵקָה ע"י קְרוּבוֹתָיו לְהִרְמִיב"ם

דוקא, וְלִהְיָאוּנִים גַּם מִיְדוּעִיו, וְהָרִי יֵשׁ כֹּאֵן לִישָׁנָא בִישָׁא, שֶׁמְדַבֵּר עַל בֶּן אוֹ בֵּת יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא בַּעַל מוֹם בְּפָנָיו חֲבִירוֹ, וְיִתְפָּרֵס הַדְּבָר. וְלֹא עוֹד אֵלָּא שֶׁעִי"ז מִפְּסִיד לֹא שִׁדּוּךְ הַגּוֹן וְנִכּוֹן שֶׁהִיא הָאֲחֵר נוֹשָׂא אוֹתָהּ, וְלִפִּי שֶׁהוּא אוֹ הִיא הֶעִידוּ לוֹ עַל הַמוֹם שֶׁבִּסְתֵּר שֶׁרָאוּ עָלֶיהָ בְּמִרְחָץ הַפְּסִידוֹ לֵה כְּמָה, וְהַגֵּם שֶׁלֹּא הָיָה רַק גֵּרְמָא, הֲלֹא אָמְרוּ בְּב"ק (ק"ט.) אֵל שְׂאוֹל וְאֵל בֵּית הַדְּמִים - עַל אֲשֶׁר הִמִּית אֶת הַגְּבָעוֹנִים, וְכִי הֵיכָן מְצִינוּ שֶׁהָרֵג שְׂאוֹל אֶת הַגְּבָעוֹנִים? אֵלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָרֵג נֹכַח עֵיר הַכְּהֲנִים שֶׁהָיוּ מִסְּפִיקִין לָהֶם מִים וּמִזּוֹן, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כֹּאִילוֹ הָרֵגָן. וְעֵינֵינוּ רָשִׁי שֶׁם ד"ה הִמִּית הַגְּבָעוֹנִים וּבִרְא"ש שֶׁם. וְאִם כ"כ וְק"ו הִכָּא דְּבִאֲמַת ע"י דְּבוּרֵי גוֹרֵם לְהַפְסִיד שִׁדּוּךְ הַגּוֹן כֹּל יָמֵי חַיָּיו אוֹ יָמֵי חַיֵּיהָ, שֶׁזֶּה אִיסוּר גְּדוֹל, וְאִמָּאִי אָמְרוּ בּוֹדֵקָה בְּקְרוּבוֹי, וְהַקְּרוּבִים אוֹמְרִים וְגוֹרְמִים מֵה שְׁגוּרִים, וְלֹא חֲשָׁשׁוֹ לֵה כָּלָל.

וּבִיָּאֵר עוֹד בְּמַחְלֻקָּת בֵּית שְׁמַאי וּב"ה בְּכֻלָּה נָאָה וְחִסּוּדָה (כְּתוּבוֹת יו.). שֶׁהִטְעַם הוּא, שְׂכִיּוֹן שֶׁבָּא לְשְׂאוֹל עֲצָה מִמֶּךָ אִם זֶה מִקַּח טוֹב, חַיִּיב אֶתָּה לְהַגִּיד לוֹ עֲצָה הַגּוֹנָה לוֹ, הַגֵּם שֶׁלֹּאֲחֵר זֶה יִגְרוֹם שֶׁלֹּא יוּכַל לְמַכּוֹר מִקְחוֹ, מ"מ אֶתָּה חַיִּיב לְדַאֲוֹג עַל הַלּוּקָח שֶׁשְׂאוֹל עֲצָתְךָ וְסוּמְךָ עָלֶיךָ, וְצָרִיךְ לְהַגִּיד לוֹ מֵה שֶׁטוֹב לוֹ, וְאֵין אֶתָּה צָרִיךְ לְדַאֲוֹג עִכְשָׁיו רַק עִם הַשְׂאוֹל, וְלִהְיָיִבוֹ לִפִּי דַּעְתְּךָ, וְזֶה קוּדֵם שֶׁלֵּקַח וְכֹא לְהַתִּיעֵץ אֶתְךָ וְיִסְמֹךְ עָלֶיךָ. אֲבָל אִם מִי שֶׁהוּא הֵלֶךְ וְקָנָה חֶפֶץ וְלָקַח מִקַּח רַע לְעַצְמוֹ בְּלִי עֲצָתְךָ, וְלֹאֲחֵר הִמְעֵשָׂה בָּא וּמִרְאָה לְךָ הַמִּקַּח, וְאֶתָּה מַכִּיר בּוֹ שֶׁאִינוֹ שׁוֹה אֶפִּילוֹ חֲצִיו, מ"מ אִם תֹּאמַר לוֹ שֶׁהוּא לֹא יַצְלַח, הָרִי רַק לְצַעְרוֹ בָּאָתָּה, אִם תִּבְזוֹנוּ, וְלִכְּנָן יִשְׁבַּחְנוּ שֶׁכ"פ עִי"ז לֹא יִצְטַעַר חֲבִירוֹ. וְהִכָּא נִמִּי כֵּן הוּא לְעִנֵּין נִישׁוּאִין, שֶׁמַּחֲלָקִין בֵּין בָּא לְשְׂאוֹל עֲצָה עַל הָאִירוֹס אוֹ בְּשִׁמְחַת חֲתָן, דּוֹדָאִי לֹאֲחֵר שֶׁכָּבַר נִשָּׂא מִרְקָד וּמְזוּמָר כֻּלָּה נָאָה וְחִסּוּדָה, שֶׁהָרִי כָּבַר קָנָה מִקְחוֹ. אֲבָל כְּשֶׁאֲדָם הוֹלֵךְ לְקִנּוּת הַמִּקַּח וּמִבְקֵשׁ עֲצָתְךָ, אִם עָלֶיךָ לְהַגִּיד לוֹ מֵה שֶׁהוּא מִבְקֵשׁ, אִם הוּא לְדַעְתְּךָ מִקַּח טוֹב אוֹ מִקַּח רַע, וְאֵין זֶה עִנֵּין שֶׁל דִּלְטוּרִין אוֹ לְשֵׁה"ר עַל הַשְּׁנִי, כִּיּוֹן שֶׁשְׂאוֹל אוֹתְךָ.

וְלִכְּנָן מִמִּילָא גַּם לְדִידֵן, כֹּל שֶׁאֲצַל מִקַּח הִיא אוֹמֵר וּמַחֲיִיב לְאִמּוֹר בְּעֲצָתוֹ לִיקַח אוֹ לֹא לִיקַח עֵסֶק זֶה לִפִּי דַּעְתּוֹ וְעֲצָתוֹ, כֵּן גַּם לְעִנֵּין שִׁדּוּכִין, שֶׁאִם שְׂאוֹלוֹ שֶׁאִם זֶה רָאוּי לוֹ אוֹ לֹא, יֹאמַר לִפִּי דַּעְתּוֹ מֵה שֶׁהוּא חוֹשֵׁב לְאִמְתּוֹ, וְאִם יֵשֵׁב עַל זֶה, אִם אֵין בִּלְבוֹ אוֹן וְלֹא לְשׁוֹן רְמִיָּה, כִּי אֲדַרְבָּהּ אִם לֹא יִגִּיד לוֹ הָרִי הוּא עוֹבֵר עַל יַעֲצָנוֹ רַע שְׁמִיעֵצוֹ, אוֹ אֶפִּילוֹ בְּמֵה שֶׁאִינוֹ אוֹמֵר לוֹ וְהוּא קוֹנֶה מִקַּח רַע, שֶׁאִלוֹ הִיא יוֹדֵעַ שִׁישׁ בּוֹ חִסּוּרֵן זֶה, לֹא הִיא קוֹנָא, אֵלָּא שֶׁבְּמִקּוֹם שֶׁאִינוֹ בְּרוּר לוֹ אִסּוּר לֹאֲמַר לוֹ, אֵלָּא יֹאמַר אֵינִי יוֹדֵעַ, וְכֵה"ג גַּם בְּמִקַּח וּבְעֵסֶק רַע לֹא יֹאמַר כָּלוּם, בְּקִיצוֹר עִנֵּין הַשְּׂאֵלָה בְּשִׁדּוּכִין קוּדֵם שֶׁעֲשָׂה שִׁדּוּךְ, הוּא גֵּדֵר שֶׁל מִקַּח, וְכִמ"ש בֵּית הַלֵּל לְבֵית שְׁמַאי הָרִי שֶׁקָּנָה וְכו' וְצָרִיךְ לְשַׁבְּחוֹ בְּפָנָיו, אֲבָל קוּדֵם שֶׁקָּנָה וְשְׂאוֹלוֹ חַיִּיב לְהַגִּיד לוֹ.

וּלְפ"ז אֵתִי שְׁפִיר מֵאֵד, דִּהְרוּצָה לִישָׂא אִשָּׁה יְכַדּוּק בְּקְרוּבָתָיו, אוֹ בְּקְרוּבוֹתֶיהָ וְכָתוּב הַגְּאוּנִים דִּה"ה אַחֲרִים וְקְרוּבִים לֹאֹ דוּקָא, דְּכִיּוֹן דִּהּוּא עִנֵּין שֶׁל מִקַּח וּמִמְכָּר וְעֲצָה טוֹבָה קִמ"ל, אֵין נִפ"מ מִי הוּא הַנּוֹתֵן הָעֲצָה, וְאוּלַּי ס"ל הִרְמִיב"ם דְּדוּקָא קְרוּבִים מִפְּנֵי שֶׁאֵין לְסִמּוּךְ כ"כ עַל אַחֲרִים, אֲבָל עַל קְרוּבִים סִמּוּךְ אֵינִישׁ, וְהַגְּאוּנִים ס"ל דְּכָל שֶׁאֵין לוֹ קְרוּבִים עִכ"פ סִמְכָא דַּעְתִּיהָ עַל אַחֲרִים, כִּיּוֹן שִׁישׁ חַיּוֹב לְכָל אֲחֵר שֶׁלֹּא לְעַבּוֹר עַל יַעֲצָנוֹ רַע וְלִהְיָיִד לוֹ הָאִמְתָּה.

כ. מי שרואה כי השדכנים מצד החתן מרמים את המחותן, אין לו להתיר לעצמו לומר מה שנראה לו, אלא צריך שישער מתחלה, כי מעות הנדוניא והספקת המזונות ולבישת הבגדים, שהמחותן מבטיח, הוא דבר אמיתי שלא יכזב בו, כי יש הרבה מהם שאין מקימים, ואם כן אין בזה אונאה, שכמו שהחתן מרמה להמחותן, כן המחותן מרמהו, ויצא זה בזה. אבל אם הוא מכיר לפי הענין, שהמחותן מרמה לחתן בענין הנדוניה או המזונות, מאוד צריך להתישב בדבר, קדם שיגלה זה לחתן, ג' תנאים: א) שיתבונן היטב, שהוא מרמהו באמת, דהינו, שיכיר בברור את טבעו הרע או את גדל עניותו, או ששמע ממנו בפרוש, שאינו מבטיח, רק לפנים. ב) צריך לידע, שאלו היה החתן יודע זה – לא היה מתרצה לו, דפעמים הרבה מצוי שהחתן אינו רוצה, רק להוציא מהמחותן כל מה שהוא יכול, אבל אינו תלוי בזה כלל עיקר השדוך, ובאופן זה בודאי לא שידך היתר זה לילך ולגלות לו. ג) שמצד החתן לא תהיה רמיה, דאם גם החתן מרמהו באיזה ענין שיהיה, יצא זה בזה, ופשוט דאסור לגלות לו רעה.

א"ך. מי ששואלים אותו בענין שידוך עם פלוני או פלונית, ראוי והגון שיחפש ויפשפש אחר המידות הטובות והשלמות שיש בו, ויאמר אותן, ואל יחפש את המידות הרעות והגנות שלו, שאם יחפשו ויבדקו אחר כל אדם מה שעשה במסתרים, אין לך אדם כשר, וכבר אמרו חכמים: מאן דעלך סני

ומזה יצא לחדש, שמי ששואל על דבר מסוים בענין שידוך, והוא מקפיד בזה, ויודע שיש בו בהבחור או הבתולה חסרון זה, אף שלרובא דעלמא אין בזה חסרון, הרי ודאי שצריך להגיד לו, כי פשוט אחרת עובר על מה שזה מקפיד ואינו רוצה בזה, וכל אחד בידו להקפיד על מה שרוצה להקפיד, ואם שואלים אותו והוא מקפיד ואינו מגלה לו, הרי הוא עובר על יעצנו רע אם אומר אין בו, ואם אינו אומר כלום הגם כי לא עבר על יעצנו רע שהרי לא אמר לו כלום, מ"מ גם מדבר שקר לא נזהר, שהרי באמת הוא יודע. ומיהו בכל אלו הדברים צריך מאד להזהר שלא יהיה כוונתו להזיק, כי דברים אלו הם דיני נפשות ממש הרבה פעמים. אבל בדבר שרוב העולם אינו מקפיד, והוא לא שאל על זה, אז אינו מחויב ואינו צריך להגיד לו, כי מסתמא בתר רובא אזיל, ואז ליכא חיוב לגלות כלל. עכ"ד. ע"ש.

רעה כן כתב בספר חפץ חיים (הלכות אסורי רכילות, ציור ג סעיף ו, עמוד רב"ן). ע"ש.

לחברך לא תעביר. ויראה בעין השכל לדון אותו לכף זכות עד כמה שאפשר רעו.

פְּתַחֵי עֵזֶר

כתב הכלי יקר (שמות ב, יג), שלשון הכאה שייך גם בלשון, כמ"ש (משלי יב, יח): יש ביטה כמדקרות חרב. וכתוב (דברים כז, כד): "ארור מכה רעהו בסתר", כי המטיל מום בחבירו אין לך מכה גדולה ממנו, ורז"ל אמרו (קידושין ע.): כל הפוסל במומו פוסל, ומשה ראה שני עברים נצים בחרופים וגדופים וא"כ שניהם רשעים, כי מדת הצדיקים להיות מן הנעלבים ואינן עולבים שומעים קול מחרף ואינן משיבין, וקראו רעך רשע כמותך ממש, כי באותו מום שאתה פוסלו ומכהו בשוט לשונך, ודאי אותו מום נמצא גם כן, כי הפוסל במומו פוסל, ע"כ אמר למה תכה רעך כי הוא רעך במום זה. ע"ש. וכ"כ שנית (ויקרא יג, מה): לכך נאמר: אשר בו הנגע, כי בו נמצא בעצם וראשונה כל נגע וקלון שרצה לפגום בו את חבירו. והניף ידו על השלשה (ויקרא יד, ד), לבאר עפ"י מ"ש בכתובות (עז): מכריז רבי יוחנן: הזהרו מזבובים של בעלי ראתן, והוא מין צרעת, ומסיק שם: ריב"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו', וקשה מה ראה ריב"ל על ככה לסמוך על הנס בחנם? וביאר בדרך רמז, שפליגי בפלוגתייהו דר' אבא ור' חמא כי הזבובים כינוי אל בעלי הלשון שעושין כמעשה הזבוב - שדרכו להניח כל מקום טהור שבגוף וכשמוצא איזו מקום מטונף ומכה טריה שם ירבץ על מקום השחין, כך בעלי הלשון אם יראו איזו אדם מלא חכמה וכבוד, לעולם אינן מספרים ממעלתם, אלא רואים אחר מומי בני האדם, כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא בסכלות מעט. ועליהם אמר שלמה: זבובי מות יבאיש וגו' (קהלת י א), ר"ל אלו בעלי הלשון שנמשלו לזבובים וברוח שפתיו ימית, כי לה"ר תלתא קטיל (דברים רבה פרשה ה סימן י), על כן קראם: "זבובי מות", ואמר: "יבאיש", כי כל כוונתם להבאיש ריח אנשים טובים יביע שמן רוקח, יביע לשון דבור ור"ל שהוא מדבר אפילו מן איש שלם אשר ריחו נודף כשמן רוקח מ"מ הוא משתדל להבאיש ריחו, יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט, כי בעיניו אותו סכלות מעט שהוא רואה בזולתו הוא יקר וכבוד בעיניו יותר מכל חכמה וכבוד שרואה בו, עד שזה הסכלות מעט מכריע את כל החכמה והכבוד, ונתן טעם לדבר לפי שלב חכם לימינו (קהלת י ב), היינו לדון הבריות לכף זכות, כארז"ל (זוה"ק סדר בא דמ"ב ע"א) אלו מיימינים לזכות כו', ולב כסיל לשמאלו, לדון את הבריות לכף חובה, על כן לעולם אינו מספר במעלות זולתו כי אם בגנותו, וטעמו של דבר לפי שגם בדרך שהסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא, (שם י ג), ר"ל כל הפוסל במומו פוסל (קידושין ע): וסכל זה החושד בכשרים יודע בעצמו שאותו חסרון ודופי שמטיל בזולתו יש גם בו וגם הוא לבו חסר מן אותו דבר, על כן אמר לכל כי סכל הוא ותולה גם באחרים אותו סכלות שהוא יודע שישנו בו בעצם וראשונה וסובר מאחר שהוא עושה כן כולם עושים כאלה. אלו הם הזבובים החוקרים תמיד אחר מומי הבריות וחסרונן כדרך שנאמר (שמות לג ח) והביטו אחרי משה, לפיכך נלקו בצרעת שנקרא ראתן כי כשם שהם בעלי ראתן שרואים ומסתכלים אחרי מומי בני האדם כך נלקו בצרעת שנקרא ראתן ואמרו הזהרו מהם שלא לטפל עמהם להשיבן מדרכם הרעה להורות להם דרך התשובה כי הוא סובר סיפר אין לו תקנה ע"כ אין לטפל עמהם בחנם. וכו' דעת רבי זירא ור' אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבולם בכל מיני הרחקה כדמסיק שם.

פְּתַחֲיוֹ עֵזֶר

עכ"ד. ע"ש. וכ"כ הנצי"ב מואלאזין ז"ל בספר העמק דבר (בראשית לא, מא), שיעקב אבינו אמר ללבן שחשדו מגזילה: "זה לי עשרים שנה", להגיד כי החשד בא בשביל שהוא בעצמו איש עול ומרמה ע"כ הוא חושד בכשרים. וכ"כ הרלב"ג למשלי (יח, ג): כי מדרך הרשע לבזות האנשים ועם הקלון והבוז שיש עמו מפני פעולותיו המגונות יחרף זולתו בדברים ההם בעינה, כי במומו פוסל האנשים בקלונו בעצמו. ע"ש.

ונמצא כי האיש הירא ורך הלכב אשר שואלים הלכו בו על אודות פלוני או פלונית בעבור נישואין, אל יחשוב בעצמו איך הוא מחפש חיפוש מחיפוש וחיפוש מגירות ונר בן נר, ויבקש אחריו לקדקדק בו בכל עניניו, כבודק התולעים מן המאכל, ויהיה חופש כל חדרי בטן, ויבקש כל הרעה אשר בו, למען הראות כי הוא בקי בטיב נפש הבריות, ויגדיל כבודו בזה. אלא אדרבה יש לו לדון האדם לכף זכות, כי אין לך צדיק וחסיד שלא עשה דבר שלא כהוגן מימיו, כי כולנו בני אנשים בני איש אחד נחנו, ויצרינו הרע הוא מאש ואנו בשר ודם, ומאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי, ולמה יבקש להרע לו בכמה מיני ענינים ומדות רעות שימצא בו, וכי זה האיש אשר הוא שאו"ל, האם אין בו כמה מיני רעות אשר בקרבו ישים ארבו, ואינם נודעים לעיני הבריות אשר עיני בשר להם, ולא ידעו ולא יבינו בטיב מסתרי בני אדם, לדעת את אשר בלבבם. ולכן לא יפה עושים אותם אלו שכשנשאלים בענין הזיווגים, מתחילים לחפש מומים, וחזקה שימצאו כמה מומים, ומודעים אותו בשער בת רבים. אלא אדרבה יש לו לדון כל אדם לכף זכות עד כמה שאפשר אם אדם הגון הוא, וכמ"ש רבינו הרמב"ם בפירוש המשניות לאבות (פרק א משנה ו), וז"ל: והוי דן את כל האדם לכף זכות, ענינו כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע, ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע, קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע. אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם ובפעולות הטובות ונראה לו פועל שכל עניניו מורים שהוא פועל רע, ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר רחוק הוא, ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב ואין מותר לך לחשדו, ועל זה אמרו (שבת צז:): כל החושד בכשרים לוקה בגופו. וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו ואחר כך ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב ויש בו צד אפשרות רחוק לרע ראוי להשמר ממנו ושלא תאמן בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע ועל זה נאמר כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו' וכשיהיה בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאחר משני הקצוות צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות איזה קצת שיהיה משני הקצוות. עכ"ל. ע"ש.

והן נסת'ר בזה מש"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין ז"ל (חלק א, פסקים, דף נד ע"ג), שכתב בביאור המאמר: והוי דן את כל האדם לכף זכות, שלכאורה עינינו רואות ההיפוך, ואם דבר זה למצוה בעלמא, איך נעשה שקר בנפשינו. וביאר ע"פ מש"כ החובות הלבבות (שער השני שער הבחינה פרק ה), להחזיק טובה על הבושת שהוטבע בטבע בני אדם, שאל"כ לא היו בני אדם מקיימים אפילו כיבוד אב ואם. ע"כ, וזה כוונתם בתענית (ז): מי שהוא עז פנים לסוף נכשל בעבירה, והיינו שע"כ אינו צדיק גמור, שא"כ לא היה עז פנים זו היא ממדות חכמים, ואם דלא נפיק מכלל הבינונים, אכתי כיון שפרץ גדר הבושה אין מי שיעצור בעדו. והוא מ"ש סימו טוב לאדם שהוא ביישו. כי לא במהרה הוא חוטא (נדרים כ.). והביאור בזה. הנה אם

פְּתִיחַ עוֹר

יש עשרה יהודים ואחד חטא, על כורחך פרץ את גדר הבושה לגמרי, לא כן השני שיחטא כמותו, אינו צריך לעזות כל כך, כי לא לבד שאינו מתבייש אלא רק בפני שמונה, אף גם הרי יש לו מסייע. ומכאן ואילך השלישי שיחטא אינו עז פנים כ"כ, כללו של דבר החמישי החוטא א"צ לעזות כלל, כי אם רק לפרוק עול מלכות שמים. וזהו ענין חילול השם, שהחוטא בפרהסיא מחליש את עוצם הפחד והחרדה והבושת מעון אשר הוטבע באדם, והוא ע"ד מכשיל הרבים. ובוזה מבואר, כי חז"ל יעצונו לדון את האדם לכף זכות, למען לא ימצא בלבבנו פתח לפרוץ את גדר הבושה, וכאשר נחקוק על לבבינו שכולם צדיקים, איכה יערב אח"כ להקדיח את תבשילו. לא כן כאשר ימצא בכל אחד שמץ של דופי, כי אז הוא עלול ליכשל ח"ו בשאין מושל ברוחו. עכ"ד. ע"ש. ונראה מדבריו שיש לדון כל אדם ואפילו את הרשע ביותר שעושה מעשיו בעזות פנים ובמועל יד, כי אז בזה הוא שומר את עצמו מן החטא, כי לא יחליש במעשהו את הרואה, אלא אדרבה מחשיבו לטועה ולא למתכוין במזיד להכעיס. לא כן כאשר האדם מבקש את נרדף לבזות גם למי שמוחזק ברשעה, הרי הוא קונה אצלו שביתה, כי יש אפשרות לחטוא, וכל חטא שהוא רואה, הרי הוא מחליש ביותר אצלו את ערך הבושה, עד שיבוא לחטוא כמו המעשה שהוא ראה.

וצא וראה למש"כ מהר"ר צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספר צדקת הצדיק (סימן קכ), שכל מי שמזכה לחייביא אי אפשר שלא ידבק בו מאומה. וכידוע המשל ע"ז ממי שגורף ביבין ומנקן, על כרחו צריך לירד לתוך הביב ומתטנף אך אחר כך מתנקה ומתוקן להלוך בני אדם (ר' צדוק הכהן מלובלין - ליקוטי מאמרים עמוד קצא), ובזה יובן צחות לשון רז"ל במדרש תנחומא (פרשת וארא סימן ב): עסקים שעסק שלמה בדברים שלא היה צורך בהן, הטעו אותו, שנאמר (מל"א יא, ד): "וַיְהִי לְעֵת זָקְנָת שְׁלֹמֹה נִשְׁיוּ הַטּוֹ אֶת לִבָּבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים", אמר ר' חייא בר אבא: נוח לו אילו היה גורף ביבין ולא נכתב עליו הפסוק הזה. אבל בגמ' שבת (נו:): איתא: נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל יכתב בו (מל"א יא, ו): "וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה'". ע"כ, והכל אחד הוא, ר"ל שהוא לא רצה להוכיחן ולהיות גורף ביבין שלא ידבק בו מאומה, ובאמת כבר אמרו בשבת (נד:): כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה - נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו - נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו - נתפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא: והני דבי ריש גלותא נתפסו על כולי עלמא. כי הא דאמר רבי חנינא: מאי דכתיב (ישעיהו ג, יד): "הַ בְּמִשְׁפָּט יָבֹא עִם זָקְנֵי עַמּוֹ וְשָׁרָיו", אם שרים חטאו - זקנים מה חטאו? אלא, אימא: על זקנים שלא מיחו בשרים. ע"כ, הרי שכיון שלא מחה נדבק בו הכל. ועי"ז בא לראיית קרי כמ"ש בשבת (קכז:): באותו חסיד מפני טורח הדרך לפדות אותה ריבה דאי' באדר"ג (פ"ח) שהטביל לריבה מפני שאכלה איסורים והי' מזכה לחייביא, משא"כ אלישע שא' עליו סנהדרין (קז:): שהי' מרחה בב' ידים, נא' עליו בברכות (י:): שלא ראה קרי מימיו. וא' שם בסנהדרין דאין להיות כאלישע רק הקירוב יותר בחוזה מן הדחוי שהוא בימין. וא' תיכף אח"כ שם דגם היצר כן יהי' שמאל דוחה וימין מקרבת משא"כ באלישע הי' גם ימין דוחה ואף שא' בב"ר (פר' ט) טוב מאוד זה יצה"ר, ידוע דהכל לפי מה שהוא אדם ויש מדתו לאכפייא ולהיות דוחה לגמרי, ויש מדתו לאהפכא. עכ"ד. ע"ש.

אגב אורחין, ראיתי בשו"ת בית הלוי (ח"ג, חלק הדרשות, דרוש טו) שביאר למ"ש בחגיגה (טו.): זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו כגז ערו. נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו כגהינם. ע"כ.

פתיחי עזר

ולכאורה אינו מובן, דנהי דזה מבואר בכמה דוכתי דהצדיק ענש על מעט החטאים שלו בעולם הזה - כדי שישאר נקי בלי שום חטא לעולם הבא, ולהיפוך הרשע נוטל שכר המצות שעשה בעולם הזה - כדי שלא יהיה לו בעולם הבא, אבל שיהיה זה נוטל חלק חבירו בגן עדן וזה בגיהנם, הרי אינו מובן הסברא. רק הענין, שכמו שהאדם פועל בעצמו על ידי מעשיו, ועושה בעצמו טבע שניה להשתוקק לזה שעשה מכבר, כן פועל במעשיו בכל העולם כולו, ואם עושה עבירה מגביר כח של אותו העבירה והתשוקה לזו העבירה בכל העולם. ולא מבעיא אם עושה בפרהסיא, הא ודאי דפועל גם בשארי אנשים שלומדים ממעשיו, אלא אפילו עושה בצינעא בינו לבין עצמו, מכל מקום על ידי המשכו אחרי התאוה מגביר כוחה של זו התאוה עד שמשריש זה בטבעו של העולם להיות טבע נמשך לזה יותר ממה שהיה מקודם. ולא לבד באדם אלא גם בכל הברואים השפלים פועל כן, כי כן יסד מלכו של עולם שכל השפלים יהיה טבעם נמשך אחרי מעשה האדם, וזהו שאמר הכתוב (ירמיה ב, ז): "נִתְּבְּאוּ וְנִתְּמְאוּ אֶת אֶרֶצִי", דטמאו במעשיהם לגוף הארץ, כי טבע המדינות גם כן חלוקים, וכמו שאמרו (קידושין מט:): עשרה קבין זנות ירדו לעולם תשעה נטלה כו', דטבע של אותו מדינה ממשיך לזה. והאדם על ידי מעשיו יוכל לעשות טבע זו בכל מקום מושבו. וזהו גם כן ביאור מה דאיתא גבי דור המבול (בראשית ו, יב): "כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ", ואמרו במסכת סנהדרין (קח.), דאפילו בהמה חיה ועוף היו נוקקין לשאינן מינם, ולכאורה הרי אינו מובן דהרי הבהמה אין לה יצר הרע שתעשה כן, רק הענין כמו שכתבנו דדור המבול הגבירו כל כך התאוה להזדקק לשאינן מינם עד שנעשה כן בטבע, ושוב התחדשה טבע זו גם לבהמה חיה ועוף גם כן.

ובזה מבואר סכלות אנשים אשר המה מבקרי מומים של אחרים ומבזים אותם אם ימצאו במעשי חבריהם שום פגם ונדנוד עבירה, ואיש באחיו ידבר בכך אמו יתן דופי, וכפרט אם ימצאו איזה פגם וחסרון באחד מתופסי התורה יפערו פיהם לבלי חוק לאמר: הן גם זה האיש חומד ממון או עושה שלא כהוגן, והרי יכול להיות דזה המלגלג והמחרף הוא פוסל במומו, ויש לו חלק בזו העבירה עצמו - יותר מהחלק העושה אותה, דעל ידי זה שהוא הגביר במעשיו כח התאוה והחמדה לענין זה, על כן לא עמד חבירו בנסיונו נגד כח התאוה והיצר הרע שהגביר זה עליו. והגם דהעושה מכל מקום יגיע לו עונש על מעשה הרע שעשה, ואין לו התנצלות לאמר שחבירו הגביר היצר הרע עליו - עד שלא היה יכול לעמוד כנגדו, דזה אינו דודאי אם היה מתחזק ומתגבר על יצרו והיה עושה כל ההתחזקות שבכחו לעשות, בודאי שהיה ניצל מן היצר הרע, ומשמים היו מסייעים אותו, וכמאמר הכתוב (תהלים לז, לג): "ה' לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בְּיָדוֹ וְלֹא יִרְשִׁיעֵנוּ בְּהַשְׁפָּטוֹ", עם כל זה אין לו לזה לשחוק ממנו ולבזותו אחרי שהוא היה הגורם לו למעשה זו. כי הוא הגביר לאותו כח התאוה והחמדה עד שגם הצדיק נכשל על ידו קצת בזה, ונמצא שהוא הגורם לו בזה. וכמו כן להיפוך הצדיק על ידי מעשיו הטובים מגביר כח הטוב בו ובכל העולם וגורם בכל העולם כולו להיות נמשך יותר להטוב, וזהו שאמר הכתוב (דברים לא, כז): "הֵן בְּעוֹדֵנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּקְרִים הֵיטֵם עִם יְדֹד וְאָף פִּי אֲחֵרֵי מוֹתִי", דעל ידי מעשי הצדיק גורם דגם אחרים יכולים להתגבר על יצרם הרע ולהיות משתוקקים אל הטוב.

פְּתַחֵי עֵזֶר

היוצא מזה, דלהרשע יש חלק גדול גם בהעבירה שעשה הצדיק, וכן יש להצדיק חלק גם בהטוב שעשה הרשע, דעל ידי זה מה שהצדיק עשה צדקה הרבה נמשך גם ללב של רשע נטיה לעשות קצת צדקה וכדומה. וזהו שאמרו בחגיגה (טו.): נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם, דאם נכשל הצדיק באיזה חטא חלילה הרי הרשע היה בעוכריו, ויש גם להרשע חלק גדול בו, והצדיק הוא נענש על אותו עבירה שעשה בעולם הזה כל מה שמגיע לחלקו, והנשאר השייך להרשע נוטלו הרשע בגיהנם, דלרשע אינו מגיע לו שום עונש על עבירה בעולם הזה. וכן להיפוך, במצוה שהרשע עשה, יש להצדיק חלק בו והרשע מקבל שכרו עבור חלקו בה בעולם הזה, והצדיק מקבל שכרו עבור חלקו, בגן עדן. דאין לצדיק שכר מצוה בעולם הזה. והוא ביאור נכון. ובוה יבואר היטב דברי הגמרא במסכת יומא (פו.): גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, שנאמר (הושע יד, ה): "אֲרַפָּא מְשׁוּבָתָם אֶהְיֶה נִדְבָה כִּי שָׁב אֶפִּי מִמְּנוֹ", מהם לא נאמר אלא ממנו. ע"כ, והענין דמי שחטא מקודם ועל ידי חטאיו הוא הגביר היצר הרע וגרם שגם אחרים חטאו על ידו בזה החטא, ומגיע לו עונש גם ממה שאחרים עשו, ואחר כך כשעושה תשובה על חטאיו, הרי מכל מקום יש עליו עונש וחוב מהחלק שיש לו במעשה חבירו, וזהו שאמרו דכשעושה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, פירוש על אותן עבירות שהוא היה הגורם, ומוחלים גם להם כדי שלא יגיע לו שום עונש ממעשיהם. וזהו שאמר הכתוב ארפא משובתם כי שב אפי ממנו ועל ידי זה ארפא גם משובת אחרים. עכ"ד הרב בית הלוי. ע"ש.

וכרגע קט אשרטט לך כי דבר זה הוא מבואר על פי הסוד, וכמו שכתב מהר"ר יצחק ונה ז"ל (גדול חכמי אוצר החכמה) תימן בסוד) בספר רכב אלהים (הנמ"ח, המרכבה הראשונה, ד"ה ואל תטעה, עמוד יא), שבעולם האצילות לא יתכן שום נזק, אפילו ע"י המעשים הרעים ביותר, אבל מעולם הבריאה ולמטה עד הגלגלים, הם צריכים למעשים טובים שלנו, כי בגלל מעשינו הטובים יושפע עליהם מעולם האצילות שפע רב, ובגלל מעשינו הרעים אנו גורמים להם מיעוט שפע, כי העון עולה למעלה למעלה וגורם הטוב והפכו, עד עולם הבריאה בלבד, אבל בעולם האצילות לא יגיע שום עון, אלא רק המעשה הטוב בלבד. ומפני שאנו גורמים לעולמות העליונים מן הבריאה ולמטה מיעוט השפע וריבוי השפע, ג"כ אנו מגיע לנו בעוה"ז ריבוי טובה או ריבוי פורענות, כגון ברכות וקללות שבתורת כהנים ובמשנה תורה, כי מה שאנו גורמים להם הם עושים לנו, שיש בידם רשות מן היוצר ב"ה להיטיב ולהרע כפי מעשיו של אדם, ולכך נקראו מדות, שמודדין לאדם מדה כנגד מדה (סנהדרין צ.). וכשיגרמו החטאים, יצא מן הכח אל הפועל לפעול בנבראים, והכתר עצמו לא יגיע אליו מחטאות התחתונים כלום, לפי שהוא רחמים גמורים. עכ"ד. ע"ש.

ומהר"ל מפראג ז"ל בספר נתיבות עולם (חלק ב, נתיב השתיקה, פרק א) כתב אודות דברי הרמב"ם ז"ל בפיה"מ לאבות (פרק א משנה טז), שהשתיקה יורה על היחוס, באומרם מיחוסתא דבבל שתיקתא, לפי סוגיא דגמרא בקידושין (עא:) דאמר שם: במערבא כי הוו מנצו בי תרי בהדרי, האי דקדים ושתיק, אמרי: האי מיוחס טפי. אמר רב: יחסותא דבבל היינו שתיקתא, לפי זה משמע כמו שפירש רש"י ז"ל שם, מפני שסתם בני מריבה הם פסולים, ולא איירי מן רבוי דברים. ונראה הטעם כמו שאמר שמואל: כל הפוסל במומו פוסל. כי אם לא היה פסול בעצמו לא היה מוציא דבר כמו זה לפסול את אחר כי דבר זה

פְּתַחֵי עֵזֶר

הוא דבר מגונה, רק אם הוא פסול אז מוצא את מינו. כי הלשון נחשב כמו פרי האדם שכן יקרא הלשון (ישעיהו נז, יט): "נִיב שְׁפָתַיִם", מלשון: תנובות שדי. ויש לך לדעת כי האדם כמו עץ השדה והדבור הוא פרי שלו ודבר זה בארנו במקומות הרבה, וכמו שאין פרי רע יוצא מן שורש טוב ואין פרי טוב יוצא משורש רע, כך הדבור באדם כאשר מריב עם חבירו ופוגם אותו מורה זה על השורש שהפגם בא ממנו הוא רע, ולכן במומו דוקא פוסל, מפני כי הדבר הרע שיוצא ממנו הוא נמצא בו וכאשר גזע האילן הוא פגום כן יצא ממנו. אבל דברי הרמב"ם ז"ל שמעוט דברים תולה ביחוס, קשה דמאי ענין זה ליחוס? ואפשר משום דאמרינן בעירובין (עה:): דסתם כותי מרבה דברים, וכן בחולין (קלג:): אמרו: דכותי מרבה דברים, ובודאי הכותי אין בו יחוס קדושה. והטעם הזה כי מעוט דברים מורה על צניעות, כמו שאמרו על שאול (ש"א י, טז): "נָאֵת דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא הִגִּיד", אמרו במגילה (יג:): בשכר צניעות שהיה בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר, ומאי צניעות היתה באסתר? שנאמר (אסתר ב, כ): "אֵין אֶסְתֵּר מְגֵדֶת", כי מעוט גלוי דברים מורה על צניעות כמו שהוא לשון צנוע. ולפיכך מעוט הדבור שהוא צניעות מורה על יחוס כי זהו ענין היחוס שנולד מן צנועים, ולכן הוא צנוע ג"כ בדבור שלו ואינו מוציא דברים אל הגלוי שזהו יציאה מן הצניעות. והא דקאמר בגמרא כי מנצו בי תרי דמשמע שתלה הדבר במריבה, מפני שזה מורה על גודל השתיקה שנמצא בו כאשר יש מעצור ברוחו שאין לאדם מעצור ברוחו בשעת מריבה. עכ"ד. ע"ש.

ובחיבורי עצי היער על מדרש כתפוח בעצי היער (סימן כו אות צו) הבאתי בעניי למש"כ מרן החיד"א בספר מראית העין עמ"ס אבות (פרק ג משנה א) בשם ספרי המוסר, שכשהאדם נפטר מן העולם ועולה נשמתו לשמים, מושיבים אותו בדין להיות דיין ושואלים הלכו בו, מי שעבר עבירה פלונית מה דינו. והוא משיב: "מי חטא בחטא פלוני כך דינו", וכך יהיה ענשו. ואחר שהוא עצמו פסק את הדין, באים אתו חשבון כמה פעמים עשה הוא עצמו את אותו החטא, ומענישין אותו במה שפסק. ע"ש. וכתבתי שיש לתמוה בזה, שכיון שיודע האדם שכן הוא המנהג בעולם האמת, הרי הוא יכול לדון לזכות את כל מעשיו, כי אין שכחה ליום הדין, וכל מעשיו חקוקים בשמים, וכתוב עליהם: "פלוני עשאוני", וכאשר הארכתי בענין זה בהקדמתי לספרי כתר שם טוב (חלק א, דף ג). ואפילו על עצמותיו חקוקים מעשיו, וכמו שאמרו בתענית (יא). שעצמותיו של אדם מעידין בו ביום הדין. וכשישאלו ממנו מה דינו של עושה רשעה פלונית, יראה לפי צורת החקיקה אם עשה עבירה פלונית, וכמה פעמים עשאה, ולפי זה יגזור גזר דינו לטובה. ולעד"ן שכשבא האדם לשמים, משכיח הקב"ה ממנו את כל פעולותיו ואת כל מעשה תקפו וגבורתו, כדי שיפסוק את האמת לאמיתה.

ובזה יבואר בטעם ברור מ"ש בשבת (קכז). שכל מי שדן את חבירו לכף זכות, כן ידונו אותו, והיינו שכל המדות שאדם קונה לו בעולם הזה, באים עמו לעולם הבא, והם הלבוש הרוחני שלו, והם טבעיו האמיתיים. רק שכשהוא נמצא בעולם הזה, הרי השקר יענה את הקול, ומראה וריח שאין בהם שום מעלה, ומכסה פצעי, ומראה לבריות את מעשיו כי טובים המה, ובקרכו ישם ארכו. אבל בשמים אין לו כלום אלא לבוש מחשבתו ומדותיו באשר הנער הוא שם, וזה כעין השיכור שנכנס יין יצא סוד (סנהדרין לח.), מפני שאין לו דעת כלל לחשוב מחשבות בכס"ף, כי הקצף יענה את הקול, ואומר את אשר בליבו, כי

ב"ד. כל חסרונות שיש במשודך והעולם מקפיד עליהם, חייב השדכן לגלות דבר זה למשודכים. וכל חסרון שאין דרך העולם להקפיד עליהם, בודאי שאינו מחוייב לגלות, ואפילו אם התנה המשודך שלא תהיה בעלת חסרון, הולכים בזה אחר לשון בני אדם, וכל דבר שאין רוב העולם מקפידין עליו, אין מחוייב לגלות אפילו ממידת חסידות ר"י.

שִׁוּתָא דִּינוּקָא בְּשׁוּקָא אוּ דַּאבוּה אוּ דַּאימִיָּה (סוּכָה נו:). וּלְכֵן כֹּאשֶׁר הוּא מִתְקֵן אֶת מִידוּתוֹ, הִרִי לְבוֹשׁ הָרוּחָנִי מִתּוֹקֵן, וְעַי' לְמַשׁ"כ מֶרֶן הַחִיד"א בְּסִפְר מְדַבֵּר קְדָמוֹת (מַעֲרַכְת מ אוֹת כ), שְׁכַל תְּרִי"ג מִצּוֹת הֵם הַלְבוּשׁ הָרוּחָנִי שֶׁל הָאָדָם. ע"ש. וְכִשְׁהוּא קוֹנָה לְעִצְמוֹ אֶת מִידַת ה"דֵּן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת", גַּם כִּשְׁהוּא נַעֲשֶׂה דִיין בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעֲלָה, וְדֵן אֶת עִצְמוֹ עַל מַעֲשֵׂה אִי"ש וּפְקוּדָתוֹ, מֵאַחֵר וְהוּא דֹרֵךְ לְדוֹן כָּל אָדָם לְכַף זְכוּת, אַע"ג שֶׁשׁוֹכַח אֶת מַעֲשָׂיו שְׁלוֹ, הִרִי הוּא דֵּן לְכַף זְכוּת וְנִיצוֹל מִן הַדִּין. אֲבָל הַדֵּן לְחֻבָּה, חֵבֵר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית עִצְמוֹ, וּמִלְקָה עִצְמוֹ בְּשׁוּטִים וּבַעֲקָרִים, אוּי לְרַשָּׁע כִּי גִמּוּל יִדְּיו יַעֲשֶׂה לוֹ עִצְמוֹ. ע"ש וְתִרְוִץ.

רעו דבר פשוט הוא שכל המומין שמבוארים בשו"ע (אהע"ז סימן קנד) שעליהן כופין את האיש לגרש את אשתו, בודאי שאסור להעלימין ולהסתירן, כי מומין אלו אין האשה יכולה לסובלן מבעלה, ומהאי טעמא כופין אותו לגרש. וכן אם נודע לכלה אחר השידוכין שהחתן הוא בעל מום ממומים אלו, יכולה הכלה לבטל את השידוך, ופטורה מכל קנס, וכמ"ש בבית שמואל (סימן לט אות יא) לענין מומי האשה, וא"כ בודאי שיש בהסתרת מומין אלו רמאות וגניבת דעת. ומסתברא שגם בשאר מומין שאין כופין לגרש, מ"מ אם דרך העולם להקפיד עליהן ג"כ אסור להסתירן, שהרי גם באופן זה פטור המבטל את השידוך מן הקנס, וכמבואר בשו"ת חוות יאיר (סימן ר"ך), שאם בין בני אדם הרי זה מום גדול ושינוי רב נחשב למום לענין זה. וכתב עוד שם, שגל שמצד הסברא הוא חסרון, ודאי שלמום יחשב אע"ג שלא מצאנוהו במומי הכהנים, ויש ראייה ממשנתת ומנוגעת, וכמ"ש מור"ם ו"ל במפה (אהע"ז סימן קיז סעיף ה), ובבית שמואל (אות ט), דהוי מום. וכן מבואר בשו"ת נודע ביהודה קמא (סימן ג"ן), שאם לפי הענין הוי מום באשה, יכול לבטל את השידוך בלי קנס. וכ"כ בפתחי תשובה (אהע"ז סימן לט אות ב). ע"ש.

אמנם בחסרונות שאין מדרך העולם להקפיד עליהן, בודאי שאינו מחוייב לגלותם, וכמבואר בשו"ת חוות יאיר (סימן ר"ך), שאפילו אם התנה המשוך שלא תהיה האשה בעלת חסרון, אזלין בתר לשון בני אדם, וכמ"ש חז"ל שבתנאים שאדם מתנה אם חבירו אזלין בתר לשון בני אדם (שו"ת הר"ן סימן ד"ן; טורי אבן מגילה ה.), ואם מבטל את השידוך בשביל חסרון זה, אינו פטור מקנס. ע"ש. וכתב בשו"ת קנה בשם (חלק א סימן קכא, דף קסח ע"ב), שממילא הוא הדין דאין מחוייבין לגלותן לפני השידוכין. והגם שבשו"ת הרדב"ז (חלק ד סימן אלף וקצד) מסתפק במום שאין רוב בני אדם מקפידין, וזה אומר אני מן המיעוט שמקפידין, אם פטור מקנס או לאו, וכתב דמספיקא לא מפקינן ממונא, ואי תפס כדי קנסו לא מפקינן מיניה. מ"מ נראה שגם הרדב"ז מודה דלכתחילה אינו מחוייב לגלות על מום כזה. דמהיכא

כג. אם היה בו מום שאפשר לבטל עליו שידוך, אבל כבר נתרפא ממנו כבר לפני השידוכין, אין שום קפידא בזה בין באיש ובין באשה, ואם גם דעת הרופא כן שהוא כבר נתרפא מחוליו, אין עליו שום חיוב לגלות מום שהיה בו רעה.

[הדפוס 1234567]

ד"ד. מי שהיה לו חולשה בילדותו, וכתוצאה מזה התעלה, ושוב אח"כ נתרפא, ובעת לוקח תרופות כדי שלא יחזור למחלתו. אם הרופא מצוהו להמשיך בנטילת התרופות, חייב להודיע דבר זה למשודך. וכ"ש אם היה זה חולי נכפה, והוא מעלים את הדבר, הרי הוא נוהג מנהג רמאות. אכן אם היה לו חולי וחולשה אחרת, ויברר כי הוסרה מחלתו לגמרי, מותר להסתיר את הדבר בעת השידוכים רע"ב.

פתיחי עזר [הדפוס 1234567]
תיתי נישוש שהמשתדך אינו מן הרוב שמקפידין, וספיקו של הרדב"ז אינו אלא באופן שהוא טוען בפירוש שהוא המועטים המקפידין. וכתב שגם אין בזה מדת חסידות לגלות סתריו ולעורר מדנים על עצמו, ואדרבה חיובא רמיא עליו להקדים עצמו לדבר מצוה לישא אשה כדי לקיים מצות פריה ורביה, וע"י שהוא מתחסד בזה, הוא מעורר על עצמו קטגוריא ומתבטל מן המצוה. ע"ש.

רע"ב כן כתב בשו"ת קנה בשם (חלק א סימן קכא, דף קסח ע"א), שמי שהיה בו מום ולבסוף נתרפא ממנו, וכעת חלף עבר ממנו, בין אם היו אלו מומין שמוזכרין בש"ס ופוסקין שמגרשים עליהם, ובין אם היו מומין שמדרך העולם להקפיד עליהן, אינו עושה שום רמאות אם מסתיר את הדבר שהיה בו פעם אחת מומין, וכמבואר בשו"ע (אהע"ז סימן לט סעיף ו), שאם התנתה האשה בקידושין על מנת שאין בו מומין והיו בו מומין והלך אצל הרופא וריפאו הרי זו מקודשת, שאין גנאי לאיש במומין שכבר נתרפאו, והאשה אינה מקפדת על זאת, משא"כ באשה שאם התנה האיש על מנת שאין בה מומין, והיו בה מומין והלכה אצל הרופא וריפאה, אינה מקודשת. וכתב הח"מ (אות י) והב"ש (אות יז) שהטעם הוא מפני שהיא נמאסת בעיניו כשזוכר שהיו בה מומין, משא"כ באיש כשנתרפא אינו נמאס בעיניה, ומיירי שם כשהיו המומין בשעת הקידושין שכזה יש חילוק בין איש לאשה, אבל אם נתרפאו המומין עוד קודם הקידושין גם באשה מקודשת, וכמבואר בח"מ וב"ש שם, שאין האיש מקפיד רק שלא יהיה בה עתה מומין בשעת הקידושין ואף שתתרפא מ"מ היא נמאסת בעיניו, שהרי לא התנה ע"מ שלא היו בה מומין לעולם, וא"כ כ"ש כשנרפאו קודם השידוכין שאין שום קפידא על זה בין באיש ובין באשה, ולפי"ז בנידון דידן שהשואל אומר שלפי דעת הרופא הוא כבר נתרפא מחוליו, אין עליו שום חיוב לגלות על מום עובר שהיה בו. עכ"ד. ע"ש.

רע"ט כתב מהר"ר מאיר בראנדסדופר ז"ל בשו"ת קנה בשם (חלק א סימן קכא, דף קסח ע"א), אודות בחור אחד אשר בילדותו אירע לו פעם אחת מקרה רעה שנתעלה ונפל בחלישות, וזמן מה אחר זה אירע